

# ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КАЗКОТЕРАПІЇ З МЕТОЮ ВПЛИВУ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

**Наумчик Яна Володимирівна**

здобувач вищої освіти факультету дошкільної початкової освіти і мистецтв  
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

**Науковий керівник: Притулик Наталія Валеріївна**

ORCID ID: 0000-0001-9741-4717

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти  
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

**Анотація:** У статті висвітлено актуальність надання психолого-педагогічної допомоги дітям дошкільного віку в період воєнного стану, визначено поведінкові особливості та основні напрями роботи з метою впливу на психоемоційний стан дошкільників. Проаналізовано зміст, методи і засоби емоційно-психологічної підтримки та окреслено труднощі, що виникають при її здійсненні.

**Постановка проблеми.** Сьогодні проблема збереження різних видів здоров'я дітей набувають особливої актуальності, оскільки, нажаль, прослідковується чітка тенденція до погіршення його стану внаслідок військової агресії росії, пандемії COVID-19, зниження рівня добробуту населення України. А це нерідко призводить до емоційного виснаження, що негативно позначається на стані здоров'я дітей [1; 3; 5].

Зміст життя людей, які проживають у мирний та воєнний час суттєво різняться. За нормальних умов особистість має можливість планувати, вибудовувати близькі та далекі перспективи, а війна позбавляє такої можливості, але в її умовах зростає такий фактор, як невизначеність, він вагомо впливає на смисложиттєву сферу дітей та почуття безпеки, в тому числі старших дошкільників.

Станом на 12 травня 2023 року за даними Офісу генерального прокурора від бомбардувань та обстрілів внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ постраждало більше ніж 1448 дітей. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів, 480 дітей загинули та понад 968 отримали поранення різного ступеню тяжкості.

Дані не є остаточними, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення бойових дій, на тимчасово захоплених та звільнених територіях.

Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 455, Харківській – 275, Київській – 128, Херсонській – 97, Запорізькій – 89, Миколаївській – 89, Чернігівській – 70, Дніпропетровській – 69, Луганській – 66.

Гинуть не тільки діти, гинуть і освітяни. У Бучі російські окупанти розстрілювали людину відразу, як тільки дізнавалися, що перед ними вчитель чи вихователь закладу дошкільної освіти.

Загарбники вважають українських педагогів своїми ворогами, бо саме освітяни формують наше волелюбне суспільство, світоглядні позиції в наших громадян, озброюють міцними й глибокими знаннями сучасних захисників України, які освоюють складну військову техніку в рекордні терміни [8].

Війна стала причиною психотравми для мільйонів українців, і особливо важко її переживають саме діти, адже їх психіка є нестійкою та надзвичайно сприйнятливою до зовнішніх впливів.

Саме тому, проблема формування емоційної сфери дошкільників дедалі більше актуалізується у зв'язку із важливою роллю емоцій в управлінні особистісною поведінкою, зокрема, вказується на їх мотиваційному значенні для задоволення своїх потреб. Емоції беруть участь в управлінні поведінкою особистості як на етапі усвідомлення певної дії, так і на етапах подальшого ухвалення певного рішення та оцінки результату від такого рішення. При цьому залежно від превалювання позитивних чи негативних емоцій прийняті під впливом таких емоцій рішення можуть мати різний перебіг та наслідки. Тому досить важливо навчити особистість управляти своїми емоціями та спрямовувати їх у «правильному» русло, що і робиться у процесі виховання дітей, починаючи ще з дошкільного віку [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій психолого-педагогічної літератури з питань формування емоційно-вольової сфери особистості довів, що корисними у ході дослідження виявилися праці таких дослідників, як: Ю. Александров, В. Вілюнас, І. Вітенко, Т. Дуткевич, Л. Крушинський, І. Лисенкова, І. Літвякова, В. Немов та ін. Засоби формування емоційно-вольової сфери у дошкільному віці досліджували: З. Борисова, В. Воронов, М. Лавренова, І. Лисенкова, О. Олійник, І. Сопрун, Н. Трофаїла, та ін. Використання художніх засобів та творів, зокрема, казок, у освітньому процесі в закладах дошкільної освіти вивчали: Н. Басюк, Т. Гризоголазова, М. Гуменюк, М. Лавренова, О. Лебедев, С. Литвиненко, Т. Люріна, В. Солодухов, А. Тряпціна та ін. [3 – 7].

Проблемою соціально-педагогічної та психологічної підтримки дітей у конфліктний та постконфліктний період, організації та надання допомоги, соціально-правового захисту займалися вчені А. Аносова, О. Безпалько, Н. Бочкор, М. Грузій, С. Демидась, Є. Дубровська, О. Залеська, З. Коротюк, Л. Мельник, С. Олексенко, Г. Остапчук та інші [4].

Ситуація воєнного конфлікту є стресовою подією для дітей та викликає у них постійний комплекс негативних реакцій. Перебуваючи в таких умовах, діти починають відчувати такі реакції, які містять в собі три взаємопов'язані компоненти:

- 1) загрозу, що діє на відстані;
- 2) оцінювання та емоційне переживання цієї загрози;
- 3) фізіологічні та соматичні наслідки цих переживань [7].

Науковець О. Гульчук, зазначає, що існують певні «особливості поведінкових та емоційних проявів, які необхідно враховувати при проведенні роботи з такими дітьми. Особливостями дітей внутрішньо переміщених осіб дошкільного віку (4-6 років) є:

- емоційні сплески;
- підвищене почуття страху;
- прояви інфантильності;
- порушення концентрації уваги;
- замкнутість, відмова від ігор;
- порушення мовленнєвої комунікації;
- сильна прив'язаність до матері/батька;
- відсутність активності чи гіперактивність;
- тактильність» [4 с. 17].

Крім того, значна частина дітей переміщується з окупованих територій або районів збройного конфлікту у супроводі знайомих або родичів. Якщо дитину евакуювали окремо від батьків окрім травми від збройного конфлікту та переселення, вона потерпає від розриву з близькими людьми (батьками або

опікунами). При втраті об'єкта прив'язаності у дитини виникає порушення прив'язаності. Їх виділяють 4 види:

- Негативна (невротична) прив'язаність – дитина постійно шукає уваги, навіть і негативної, провокуючи дорослого на покарання та дратування.

- Амбівалентна прив'язаність – дитина постійно демонструє подвійне ставлення до дорослого: то іде на контакт, то грубіянить та уникає.

- Компроміси у стосунках відсутні, а сама дитина не може пояснити свою поведінку.

- Уникаюча прив'язаність – дитина замкнена, не допускає довірливих стосунків із дорослими й дітьми.

- Дезорганізована прив'язаність – дитина порушує усі правила і кордони людських стосунків, хоче, щоб її боялися. Такий тип прив'язаності характерний для дітей, котрі зазнавали жорстокого поводження [4].

Проте вивченню питання, що насправді відбувається з психологічним здоров'ям дитини, яка довгий час знаходиться в ситуації військового конфлікту, чи її емоційна сфера здатна витримати настільки високий рівень постійної напруги потребує ґрунтовного дослідження.

Діти, які пролонговано перебувають в умовах військового конфлікту, стають заручниками досить складної ситуації. Дане становище змушує дошкільників адаптовуватись до неї, проте існує ризик порушення у розвитку однієї з основних сфер для даного віку, а саме емоційної сфери. Погіршення психоемоційного стану дітей відбувається в результаті постійного переживання ними емоцій негативної модальності. Порушуючи нормальну життєдіяльність дитини, психічна травма, яку вона отримує внаслідок воєнних дій, стає загрозливою для повноцінного когнітивного та психоемоційного розвитку [3].

Для попередження та корекції тривожних станів, страхів у дітей старшого дошкільного віку успішно використовується метод казкотерапії. Терапевтичні казки набули популярності тому, що допомагають спілкуватися дорослим та дітям на одній мові. За допомогою повчальних історій дорослому легко пояснити складні речі дитині, зблизитися з нею і допомогти вирішити проблему [5].

Казкотерапія може використовуватися як засіб цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість з метою гармонізації емоційного стану дитини старшого дошкільного віку. Оскільки казкотерапія є однією із сучасних технологій корекційної роботи, вона широко використовується педагогами-практиками у їх діяльності [5].

Крім казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку, О. Гульчук з урахуванням свого власного досвіду пропонує використовувати різні види ігор, завдяки яким вдалося здійснити ефективний психолого-педагогічний та розвивальний вплив на дітей дошкільного віку. Особливо тими, хто пережив психотравмуючу ситуацію, доцільно використовувати такі засоби як: рухливі ігри, тематичний квести, танцювально-музичні ігри.

Гра – це особлива форма засвоєння реальної соціальної дійсності шляхом її відтворення, емоційно насичена діяльність, яка має велику роль у розвитку особистості, збагаченні її внутрішнього світу та формуванні морально-вольових якостей (П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Д. Ельконін) [4].

Рухливі ігри – це активна діяльність дітей, для якої характерні творчі рухливі дії, мотивовані її сюжетом. Вони позитивно впливають на розумовий розвиток дітей, сприяють проявам рішучості і стійкості для досягнення цілі, розвивають вольові якості та фізичні здібності. Рухливі ігри можуть бути командними. Такий вид гри розвиває рухові навички, орієнтування у просторі, сприяє розвитку спостережливості та вміння працювати у колективі для досягнення спільної мети [4].

Тематичний квест – одна із форм активності, основою якої є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями.

Під час такої діяльності команда вирішує логічні завдання, здійснює пошук на місцевості, будує оптимальні маршрути переміщення, шукає оригінальні рішення і підказки.

Основне завдання танцювально-музичних ігор – у найбільш доступній та цікавій для дитини формі працювати над формуванням музичних здібностей дитини, розвивати почуття ритму, музичний слух, фантазію та здатність до самовираження.

Варто зазначити, що не зважаючи на нормальний психофізичний розвиток, більшість дітей мають проблеми із загальною моторикою, координацією рухів та відчуттям рівноваги. Ігри на розвиток загальної моторики та координації допомагають зміцнити всі великі групи м'язів та суглобів, забезпечити розвиток зорової і слухової уваги, формувати міжпівкульну взаємодію [4].

Екстремальною вважається така подія, яка суб'єктивно, на думку людини, несе загрозу її життю та здоров'ю, її особистісній цілісності, благополуччю. Ступінь самої екстремальності визначається тривалістю, новизною, силою та невизначеністю проявів вищевказаних факторів. Війна є екстремальною ситуацією, бо сучасні українські діти стають свідками авіаприльотів, важких поранень, вбивства мирного населення та інших звірств.

Столяренко О. було запропоновано класифікацію певних ситуацій за ступенем їх екстремальності, проаналізувавши які, ми можемо припустити ступінь впливу військових дій на дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, автор наводить наступне:

1) нормальний тип – ситуація не є тривожною, людина проявляє активність, притаманну їй в звичайних умовах;

2) параекстремальний тип – ситуація є більш наближеною до екстремальної, людина відчуває більш сильну психоемоційну напругу;

3) екстремальний тип характеризується проживанням людиною крайньої ступені напруги;

4) гіперекстремальний тип – психоемоційне навантаження на психіку та організм людини є більшим, аніж її можливості, що може призвести до зміни поведінки та дій людини [7].

Будь-яка екстремальна ситуація містить у собі травматичний вплив на організм людини в цілому. Говорячи про вплив військового конфлікту на організм дитини, можемо відзначити, що ці напружені події вимагають від дітей особливих зусиль для подолання його наслідків. Особливо гостро реагує емоційна сфера дитини. Перебуваючи довго в стані пролонгованої травматичної події (тривалі воєнні дії), діти можуть відчувати не тільки емоційний та травматичний стрес, а й отримати, як наслідок посттравматичний стресовий розлад [7].

Дитина дошкільного віку через свої вікові особливості ще не здатна проводити самостійну психологічну переробку негативного впливу травматичної ситуації. Це пов'язано з тим, що у старшому дошкільному віці психіка дитини, будучи незрілою, ще не може протистояти негативним чинникам зовнішнього впливу. Тому ми можемо говорити, що дитина не захищена від несприятливого впливу екстремальної військової ситуації [7].

Часто дорослі своєю поведінкою можуть декларувати дітям заборону на вияв емоцій, що призводить до їх витіснення та уникання. Як наслідок, психоемоційний стан дошкільнят ще більше погіршується, тому завданням працівників закладів дошкільної освіти є допомога вихованцям у вивільненні почуттів та переживань назовні.

На думку В.Кошеля необхідно більше уваги приділяти організації різних видів діяльності, спрямованих на набуття певних навичок поведінки, досвіду, самостійного пошуку виходів з непростих ситуацій, навчанню приймати виважені, продумані рішення. Адже все, чого навчають дітей, вони повинні вміти застосовувати в реальному житті, на практиці.

Щоб здійснювати плідну роботу з дітьми, потрібно систематично проводити роботу з педагогічним колективом та батьками, перед якими стоять три найважливіші завдання:

1. Створити безпечні умови для життєдіяльності дитини.
2. Сформулювати в дитини вміння передбачати наслідки своїх вчинків.
3. Виробити в дитини навички практичних дій під час виникнення небезпечних ситуацій» [6 с. 51].

**Висновки.** Отже, у такий складний час діти в умовах воєнного вторгнення потребують максимально якісної емоційної та психологічної підтримки. Адже позитивний настрій, яскраві емоції та враження впливають на адаптацію дитини у новому середовищі, її мотивацію до активної діяльності, підвищують відчуття готовності перед можливими труднощами. Це у свою чергу має велике значення для здійснення ефективної освітньої та корекційно-розвивальної роботи.

### Список використаних джерел:

1. Anishchenko, V., Vdovenko, I., Tretyak, O., Chebonenko, S., & Prytulyk, N. (2023). Full-scale military invasion of the Russian Federation of Ukraine as a factor of social transformations in higher education. *Amazonia Investiga*, 12(61), 287-296. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.29>
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Вилучено з: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d>.
3. Гончарук К. (2022). КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВУ СФЕРУ ДОШКІЛЬНИКІВ. УКЛАДАННЯ ЗБІРКИ КАЗОК вилучено із <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6861/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%BA%20%D0%9A%20%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9.pdf>.
4. Гульчук О. ЕМОЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДОШКІЛЬНОГО ТА ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ. вилучено із <https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/zbirnyk-vypusk-4.pdf>.
5. Кошель, А., Кошель, В., Хоблова, М., & Наливайко, Н. (2021). КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. *InterConf*. вилучено із <https://ojs.ukrlgos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13459>.
6. Кошель, В. (2013). Організація охорони життя і здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах. вилучено із <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3853/1/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%96%20%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%85.pdf>.
7. Столяренко О. Психологія особистості. (2012). вилучено із <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Psykholohia-osobystosti-Stoliarenko-O.-B..pdf>.
8. Укрінформ. (2023). вилучено із <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3708109-rosianiporanili-v-ukraini-968-ditej.html>.